วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Academic Article

การศึกษาเปรียบเทียบทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน

A Comparative Study of Dana-Parami in Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism

พระครูสังฆรักษ์อนันต์กิตติ์ สจฺจญาโณ[1*] & ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]

Phrakhrusangharak Anankit Saccayano[1*], & Thanarat Sa-ard-iam[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระครูสังฆรักษ์อนันต์กิตติ์ สจฺจญาโณ*
Phrakhrusangharak Anankit Saccayano
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.
Email: b4700029@hotmail.com

2. ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
Thanarat Sa-ard-iam
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.
Email: maitree99k@gmail.com

คำสำคัญ:
ทานบารมี, พระพุทธศาสนาเถรวาท, พระพุทธศาสนามหายาน

Keywords:
Dana-Parami, Theravada Buddhism, Mahayana Buddhism

Article history:
Received: 15/10/2025
Revised: 03/11/2025
Accepted: 10/12/2025
Available online: 31/12/2025

How to cite:
Saccayano P.K.A. et al. (2025). A Comparative Study of Dana-Parami in Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism. Journal of Philosophical Vision, 30 (2), 163-174.

ABSTRACT

The present article is undertaken with three primary objectives: (1) to investigate the concept of Dana-parami (the perfection of generosity) as presented in Theravada Buddhism; (2) to examine the notion of Dana-parami within the Mahayana Buddhist tradition; and (3) to conduct a comparative analysis of the perfection of generosity in Theravada and Mahayana Buddhism. The article adopts a documentary approach as its principal methodology, wherein canonical texts and relevant commentarial sources are critically reviewed and synthesized. The findings are presented through a descriptive-analytical framework.

The findings of the study reveal that 1) Theravada Buddhism, the practice of Dana-paramita (the perfection of giving), is grounded in the principle of karmic causality, which functions as the motivational force behind its cultivation. The primary objective of such practice is to purify the giver's mind by eliminating miserliness and nurturing wholesome qualities. Ultimately, Dana-paramita leads to the attainment of personal liberation (Nibbana) in accordance with the ideal of the arahant. Upon achieving emancipation, the enlightened individual continues to impart the Dhamma for the benefit and liberation of other beings. 2) In Mahayana Buddhism, the cultivation of Dana-paramita is driven by the realization of Sunyata (emptiness) grounded in wisdom, together with boundless compassion (Karuna) for all sentient beings. Giving is therefore understood as an expression of the interconnection between oneself and others, both of which are ultimately empty of

inherent existence. This practice aligns with the Bodhisattva ideal, wherein one aspires to liberate all beings from Samsara before attaining the Nibbana oneself, vowing to enter final liberation only as the last. 3) The comparative analysis between Theravada and Mahayana perspectives on the perfection of generosity reveals that, although the two traditions differ in terms of doctrinal viewpoints, motivational foundations, and philosophical premises, they share a common ultimate goal - the perfection of virtue for the welfare and benefit of all.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษา 1) ทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ทานบารมีในพระพุทธศาสนามหายาน และ 3) การศึกษาเปรียบเทียบทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสารเป็นหลัก แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลจากการศึกษาพบว่า 1) ทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นกระบวนการบำเพ็ญทานบารมีโดยอาศัยกฎแห่งกรรมเป็นแรงขับเคลื่อน มีเป้าหมายเพื่อขัดเกลาจิตใจของผู้ให้ทาน ให้ปราศจากความตระหนี่และสร้างคุณธรรมให้มีขึ้น จนถึงการบรรลุพระนิพพานของปัจเจกบุคคลตามอุดมคติของพระอรหันต์ และเมื่อหลุดพ้นแล้วจึงสั่งสอนสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นตามไปด้วย 2) ทานบารมีในพระพุทธศาสนามหายาน เป็นการบำเพ็ญทานบารมีโดยอาศัยปัญญาที่รู้แจ้งในศูนยตา และความกรุณาต่อสรรพสัตว์เป็นแรงขับเคลื่อน การให้ทานจึงเป็นการแสดงออกถึงตัวตนและผู้อื่นที่มีความเชื่อมโยงกัน เป็นความว่างเปล่าเหมือนกัน การบำเพ็ญทานบารมีนี้เป็นไปตามอุดมคติพระโพธิสัตว์ที่มุ่งมั่นช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏเข้าสู่นิพพาน และตนเองจึงจะเข้าสู่นิพานเป็นคนสุดท้าย 3) การศึกษาเปรียบเทียบทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายานพบว่า แม้ทั้ง 2 นิกาย จะมีความแตกต่างในทางทัศนคติ แรงจูงใจ รากฐานทางความคิด แต่มีเป้าหมายสูงสุดร่วมกัน คือ การบำเพ็ญตนให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยบารมี เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอน ที่มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์บนโลกนี้ หลักธรรมคำสอนนี้มีพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนาเป็นผู้ประกาศคำสอนและเผยแผ่ด้วยพระองค์เอง รวมถึงการที่พระสาวกทั้งหลายช่วยกันเผยแผ่ ไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลกเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าจะเสร็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว แต่คำสอนนั้นก็ยังคงอยู่เป็นตัวแทนของพระองค์จนถึงปัจจุบัน ในบรรดาหลักคำสอนที่มีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ มีหลักคำสอนหนึ่งที่เป็นหลักธรรมสากลและ เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ คือ ทาน หรือ การให้ แต่พระพุทธศาสนาในยุคหลังได้ ยกเรื่องของทานขึ้นในฐานะ “ปฐมบารมี” หรือบารมีข้อแรกในการบำเพ็ญเพียรเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดแห่งการ หลุดพ้น ทำให้คำสอนเรื่องทานไม่ใช่เป็นเพียงแค่การทำความดีทั่วไป แต่เป็นจุดเริ่มต้นของบุคคลผู้แสวงหาความ หลุดพ้นต้องบำเพ็ญเพียร พระพุทธเจ้ามีความจำเป็นต้องบำเพ็ญคุณความดีอย่างยิ่ง คือ ทรงบำเพ็ญบารมีจนครบทั้ง 10 ประการ

จึงได้ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป้าหมายของการบำเพ็ญบารมีมีเพียงประการเดียว ได้แก่ ปรารถนาความเป็นพุทธะ ทรงบำเพ็ญเพื่อถอนสัตว์ออกจากโลก (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 22) การสร้างบารมีนี้เอง เป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้ต้องการตรัสรู้บำเพ็ญเป็นลำดับแรก ดังเช่น การ บำเพ็ญบารมีของพระสุเมธพุทธเจ้า ได้เริ่มการบำเพ็ญทานบารมีเป็นข้อที่ 1 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 583) ภายหลังการสังคายนาครั้งที่ 2 ประมาณ พ.ศ. 100-200 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ของ พระพุทธศาสนา ที่นำไปสู่การแบ่งแยกนิกายครั้งสำคัญ 2 นิกายหลัก ๆ คือ เถรวาทกับมหายาน เนื่องจากการมี ทัศนะ อุดมคติและการตีความหลักธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งเรียกว่า ความวิบัติแห่งศีลสามัญญตาและทิฏฐิสามัญญ ตา (อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสต์, 2539: 5) จนในที่สุดกลายเป็นความแตกต่างกันทางกระบวนทัศน์และทัศนคติ สูงสุด ได้แก่ พระอรหันต์และพระโพธิสัตว์ เกิดเป็นข้อถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการว่า แนวทางหนึ่งเน้นตนเอง ก่อนคนอื่น และอีกแนวทางเน้นคนอื่นก่อนตนเอง บทความวิชาการนี้จะใช้ทานบารมี ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นบาน ร่วมกันเป็นกรณีศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นว่า กระบวนทัศน์ที่แตกต่างกันนั้น ส่งผลต่อการตีความและการปฏิบัติในหลักการพื้นฐานอย่างไร ความแตกต่างนี้ก่อให้เกิดคำถามว่า เหตุใดคุณธรรมที่มีรากฐานเดียวกันจึงถูกตีความและมีพัฒนาการไป ในทางที่แตกต่างกัน พระพุทธศาสนานิกายมหายานมีแนวความคิดโดดเด่นเฉพาะด้านที่แตกต่างไปจาก พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาก เช่น การบำเพ็ญทานบารมี หมายถึง อุดมคติการบำเพ็ญทานบารมีมุ่งสู่พุทธ ภาวะแทนการบรรลุเฉพาะอรหันต์ตามคติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ (ธนิต อยู่โพธิ์, 2511: 9-10) ระดับของทาน บารมีที่ยกการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์เป็นที่สุด แนวความคิดเรื่อง การให้ทานบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ตามคติของแดนสุขาวดี

จากพัฒนาการดังกล่าว ทานบารมีได้กลายมาเป็นหลักปฏิบัติ 10 ประการที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญเพื่อการตรัสรู้ ทานบารมีถือเป็นบารมีข้อแรกและเป็นบารมีรากฐานสำคัญในการบำเพ็ญบารมีทั้งหมด บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนมุ่งวิเคราะห์ความแตกต่างของแนวทางการบำเพ็ญทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน โดยแสดงให้เห็นว่า ความแตกต่างดังกล่าวมีรากฐานมาจากอุดมคติของพระอรหันต์ และพระโพธิสัตว์ ผู้เขียนใช้วิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบการบำเพ็ญทานบารมีผ่านเรื่องของความแตกต่างทางอุดมคติ (พระอรหันต์เทียบพระโพธิสัตว์) ที่นำไปสู่แรงจูงใจ (กรรมเทียบกับความกรุณา) ในการบำเพ็ญทานบารมีที่แตกต่างกันอย่างไร พื้นฐานทางความคิด (การขัดเกลาจิตเทียบกับศูนยตา) ส่งผลต่อกระบวนการปฏิบัติ และความเข้าใจในการให้ทานที่แตกต่างกันอย่างไร และความแตกต่างทางแนวคิดและการปฏิบัตินี้ ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม (บทบาทของบรรพชิตกับฆราวาส) ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน ว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

2. ทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องทานบารมี ผู้เขียนมีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายความหมายและพัฒนาการของคำว่า “บารมี” ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นในแต่ละยุคสมัย ความหมายและพัฒนาการของคำว่า “บารมี” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

1.วัตถุกถา ปารายนวรรค สุตตนิบาต1 พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบคำถามของสังคารวมาณพ ที่ทูลถามเกี่ยวกับเหล่าสมณพรหมณ์ที่พากันประกาศว่าเป็นผู้ถึงความเป็นเลิศ และพระสมณโคดมเป็นคนจำพวกใด พระพุทธเจ้าทรงแยกสมณพรหมณ์ที่ถึงความเป็นเลิศออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) พวกที่ถึงความเป็นเลิศเพราะฟังตามกันมา (2) พวกที่ถึงความเป็นเลิศเพราะเชื่อ (3) พวกที่ถึงความเป็นเลิศด้วยปัญญาของตนเอง และนักวิชาการด้านภาษาและวรรณคดี มีความเห็นตรงกันว่า ปารายนวรรค สุตตนิบาต ขุททกนิกาย มีลักษณะใกล้กับ ภาษายุคพระเวทอยู่มาก จึงจัดให้พระสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่เก่าแก่ที่สุดในพระสุตตันตปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสรับรองเองว่าพระองค์เป็นจำพวกที่ 3 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 30, 2539: 4) พระพุทธเจ้า ทรงกล่าวถึงความเป็นเลิศ (บารมี) ในทิฏฐธรรม เป็นความหมายที่ไม่ได้เจาะจงในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยัง หมายถึงความเป็นเลิศตามคติของพราหมณ์ด้วย หรือตามลัทธินั้น ๆ

2. ในมหาสกุลุทายิสูตร พระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสตอบคำถามของสกุลุทายีปริพาชก ผู้เข้าเฝ้าทูลถามถึงเหตุผลที่ทำให้ศิษย์มีความเคารพในอาจารย์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอันเป็นเหตุให้ศิษย์มีความเคารพในอาจารย์ 5 ประการ คือ (1) พระองค์เป็นผู้มีศีลอันยิ่ง (2) พระองค์ทรงแสดงธรรมตามเป็นจริง (3) พระองค์ทรงมีประปัญญาอันยิ่ง (4) พระองค์ทรงแก้ปัญหาได้จริง (5) พระองค์ทรงมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ทรงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสได้ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เพราะปฏิบัติตามที่เราบอกแล้วรู้แจ้งวิมุตนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13, 2539: 3) ใน พระสูตรนี้ได้ให้ความหมายของบารมีว่า ความเป็นเลิศอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญา อันเป็นความหมายเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

3. ในคัมภีร์อปทาน กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งมีอยู่10 ประการ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี อธิษฐานบารมี สั จจะบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี ซึ่งบารมีทั้ง 10 ประการนี้ เป็นมรรควิธีให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 32, 2539: 11-12) มีกล่าวถึงบารมี ในลักษณะที่เป็นหลักธรรมที่ควรประพฤติเพื่อจะได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันเป็นอุดมคติของพระโพธิสัตว์ ความหมายและพัฒนาการของคำว่า บารมี ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้เขียนสรุปได้ ดังนี้ 1. ยุคแรกปรากฏใน วัตถุกถา ปารายนวรรค สุตตนิบาต มีการใช้คำว่า บารมี เพื่อหมายถึง ความเป็น เลิศในมนต์ (ในความรู้) ของพราหมณ์ แสดงให้เห็นว่าในขั้นต้น บารมียังไม่ได้ถูกนำมาใช้มาเป็นศัพท์เฉพาะทาง พระพุทธศาสนา 2. ในมหาสกุลุทายิสูตรมีการใช้คำว่า บารมี ยังคงใช้ในความหมายเดิม แต่นำมาใช้ในทาง พระพุทธศาสนา โดยเน้นความหมายไปที่การปฏิบัติธรรม และจะถึงความเป็นเลิศในบางระดับเท่านั้น 3. ในคัมภีร์อปทาน คำว่า บารมี ได้กลายมาเป็นคำที่มีความหมายเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น และยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงการบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการ เพื่อนำไปสู่การดับกิเลส ตัณหา จนอาสวะทั้งปวงหมดสิ้น ผู้ที่กำลังบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการ เรียกว่า พระโพธิสัตว์ การบำเพ็ญทานบารมีในฝ่ายเถรวาทเป็น การบำเพ็ญที่มีแบบแผน มีประเภทของการให้ มีเป้าหมาย มีระดับของทานบารมีอย่างชัดเจน สามารถปฏิบัติเพื่อ หวังผลได้ มีเป้าหมายของการสั่งสมทานบารมีเพื่อหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ทานบารมีในทัศนคติของเถรวาท จึง ไม่ใช่การให้อย่างเลื่อนลอย แต่เป็นกระบวนการให้โดยมีมุ่งหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงจิตของผู้ปฏิบัติ (ผู้ให้) โดยตรง อาศัยกฎแห่งกรรมเป็นแบบแผนของการบำเพ็ญทานบารมี อธิบายได้ว่า การให้ทานที่ถูกวิธีเป็น

การ สร้าง กุศลกรรม หรือ เหตุปัจจัยที่ดี จะส่งผลให้เกิดวิบาก หรือผลของการกระทำที่น่าปรารถนา ทั้งในระดับโลกิยะ คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และในระดับโลกุตตระ คือ นิพพานสมบัติ

ทาน หมายถึง การให้ สิ่งที่ให้ การให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แห่งเขา การให้ทานมี 3 ประเภท คือ (1) อามิสทาน การให้สิ่งของ (2) อภัยทาน การให้อภัยเป็นทาน (3) ธรรมทาน การให้ธรรม (อรรถ กถาภาษาไทย, 2557: 430) ดังนั้น พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญทานบารมี คือ การบริจาคสิ่งของต่าง ๆ อันมี ความหมายครอบคลุมไปถึงการสละทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของตน คัมภีร์พุทธวงศ์ได้เปรียบเทียบลักษณะของการ ให้ทานไว้ว่า เหมือนหม้อน้ำที่มีน้ำเต็มถูกคว่ำลง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 583) ลักษณะของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญทานบารมี จะมีลักษณะนิสัยยินดีในการให้ทาน ไม่เบื่อหน่ายในการให้ ทาน ให้ทานอย่างสม่ำเสมอ มีความเบิกบาน มีความเอื้อเฟื้อ มีความใส่ใจ ถึงแม้ว่าจะให้ทานมากมายอย่างไร ก็ ยังไม่มีความพอใจ มีแต่ความที่จะให้มากขึ้นไปอีก เห็นผู้อื่นให้ทานซึ่งกันและกันก็มีความชอบใจ อีกทั้งยังให้การ แสดงธรรมเพื่อสร้างความเพียรแก่ผู้อื่น ตลอดถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 410) ทั้งนี้ เพราะเกิดจากความกรุณาที่จะนำพาผู้อื่น สัตว์อื่นให้หลุดพ้นไปด้วย (ประพจน์ อัศวิรุฬหการ, 2523: 217) การให้ทานมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือ การกำจัดกิเลสและสร้างคุณธรรม ภายในจิตใจของตน โดยมุ่งกำจัด กิเลสที่ชื่อว่ามัจฉริยะ ได้แก่ ความตระหนี่ในที่อยู่ สกุล ลาภ วรรณะ และธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11, 2539: 301) การสละวัตถุภายนอกช่วยให้เกิดการทำลายความยึดมั่น ถือมั่น ในความเป็นเรา-เป็นของของเรา และในขณะเดียวกันเป็นการสร้างคุณธรรมที่ชื่อ จาคะหรือความเสียสละให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ โดยเจตนาของ ผู้ให้มีความสำคัญมากกว่ามูลค่าสิ่งของตามหลักเจตนา 3 กาล ได้แก่ (1) บุพพเจตนา คือ ความตั้งใจก่อนที่จะให้ ทาน (2) มุญจนเจตนา คือ ความตั้งใจในขณะที่กำลังให้ทาน (3) อปราปรเจตนา คือ ความตั้งใจหลังจากให้ทาน แล้ว (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2531: 13) เจตนาของการให้ทานทั้งสามกาลได้ก่อให้เกิดกุศลกรรม ที่จะทำหน้าที่ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น

พระโพธิสัตว์ทั้งหลายที่ปรารถนาจะบรรลุธรรม ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการ โดยทานบารมีเป็นบารมีลำดับแรกที่จะต้องบำเพ็ญ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 583) พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตต้องบำเพ็ญบารมี 10 ประการ (มีทานบารมี เป็นต้น) ในบารมี 3 ประเภท รวม ทั้งหมด 30 ทัศน์ (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 95) โดยสามารถจำแนกบารมีได้ 3 ประเภท ดังนี้ 1. ทานบารมี คือ การบำเพ็ญทานบารมีด้วยการสละทรัพย์ ดังคำของมหาโควินทพราหมณ์โพธิสัตว์ว่า “ทรัพย์และข้าวเปลือกเป็นที่รังเกียจสำหรับเราก็หาไม่ แม้ตัวเราเองจะไม่มีการสั่งสมก็หาไม่ แต่พระสัพพัญญุต ญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงให้ทรัพย์อย่างประเสริฐ ฉะนี้แล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 732) 2. ทานอุปบารมี คือ การบำเพ็ญทานบารมีด้วยการสละอวัยวะ ดังพระดำรัสของ พระสีวิราชโพธิสัตว์ที่ ได้บริจาคดวงตาและโลหิตว่า “ดวงตาทั้ง 2 ข้าง เราจะเกลียดชังก็หาไม่ ตัวตนเราจะเกลียดชังก็หาไม่ แต่ สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะเหตุนั้นเราจึงได้บริจาคดวงตา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 27, 2539: 480) 3. ทานปรมัตถบารมี คือ การบำเพ็ญทานด้วยการสละชีวิต ดังคำของกระต่ายโพธิสัตว์ (สสบัณฑิต) ว่า “เราได้ให้ร่างกายทั้งสิ้นโดยไม่เหลือ คือ ผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และชิ้นเนื้อหัวใจแก่พราหมณ์ ฉะนี้แล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 745)

การทานบารมีออกเป็น 3 ประเภทนี้ แสดงถึงลำดับขั้นของการสละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (อัตตา) จะเห็นได้ว่า ทานบารมี คือ การสละความยึดมั่นในวัตถุภายนอก ทานอุปบารมี คือ การสละความยึดมั่นในร่างการของตน และทานปรมัตถบารมี คือ การสละความยึดมั่นในชีวิตซึ่งเป็นการสละขั้นสูงสุด การบำเพ็ญทานบารมีในระดับที่สูงขึ้น ย่อมเป็นการสร้างกุศลกรรมและกำลังใจที่ยิ่งขึ้นไปตามลำดับ ซึ่งมีความจำเป็นต่อเป้าหมายสูงสุด คือ การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญทานบารมี ในคัมภีร์จริยาปิฎกได้อธิบายถึงการบริจาคอย่างยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า “บริจาคมหาบริจาค 5 ประการ” คือ บริจาคอวัยวะ บริจาคทรัพย์ บริจาคบุตร บริจาคภรรยา และบริจาคชีวิต (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 95) การบริจาคทั้งหมดนี้มีจุดประสงค์เพื่อบรรลุอนุตรสัมโพธิญาณสูงสุด (อรรถกถาภาษาไทย, 2558: 390) เมื่อบรรลุธรรมตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมสั่งสอนสัตว์ นำทางสัตว์ทั้งหลาย ให้ข้ามจากโลกนี้ยังอีกฝั่ง คือ นิพพาน (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 404) อันเป็นเป้าสูงสุดของการบำเพ็ญทาน บารมีร่วมกับบารมีอื่นอีก 9 ประการนั่นเอง ผู้เขียนสรุปได้ว่า ทาน หมายถึง การให้ และยังเป็นจุดเริ ่มต้ นของการบำเพ็ญทานบารมี การให้ทานในทัศนะของเถรวาทมีจุดมุ่งหมายเพื่อกำจัดกิเลสภายในจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความตระหนี่ พร้อม กันนั้นยังได้สร้าง จาคะ (ความเสียสละ) ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจด้วย การให้ทานที่ถูกต้องมีความสำคัญอยู่ที่เจตนา ของผู ้ให้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบำเพ็ ญทานบารมี ของพระโพธิ สั ตว์ ต้ องบำเพ็ ญทานบารมี ใน 3 ประเภท คือ (1) ทานบารมี (2) ทานอุปบารมี (3) ทานปรมัตถบารมี รวมไปถึง มหาบริจาค 5 ประการ การ บำเพ็ญทานบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ เพื่อความหลุดพ้น เพื่อการบรรลุ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วจึงช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากกอง ทุกข์ทั้งปวง

3. ทานบารมีในพระพุทธศาสนามหายาน

พระพุทธศาสนามหายานใช้คำว่า ปารมี ซึ่งเป็นคำในภาษาสันสกฤต อันมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า บารมี ซึ่งเป็นคำในภาษาบาลี และเมื่อนำคำนี้มาใช้กับพระโพธิสัตว์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นบุคคลในอุดมคติของมหายาน ปารมิตาจะหมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับพระโพธิสัตว์ที่ต้องบำเพ็ญเพียรไปจนกว่าจะตรัสรู้ มุ่งสู่พุทธภูมิ หรือบรรลุพุทธภาวะในที่สุดเท่านั้น (พระมหาวิชาญ กำเนิดกลับ, 2549: 132) การบำเพ็ญตนพร้อมกับความตั้งใจที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงนี้ เป็นการแสดงออก ถึงภาวะของบุคคลในอุดมคติสูงสุด (พระโพธิสัตว์) และถือเป็นจุดสำคัญของการเผยแผ่ ความเจริญรุ่งเรืองของ พระพุทธศาสนามหายาน ซึ่งอุดมคติของชาวพุทธบริษัทของมหายานมี 4 ประการ คือ (1) เราจะละกิเลสให้หมด (2) เราจะศึกษาสัจจธรรมให้จบ (3) เราจะช่วยโปรดสัตว์ทั้งหลายให้สิ้น (4) เราจะบรรลุพระพุทธภูมิอันประเสริฐ (เสถียร โพธินันทะ, 2552:)

ทาน หมายถึง การให้ มี 3 ประการ คือ (1) วัตถุทาน (2) อภัยทาน (3) ธรรมทาน ในคัมภีร์โพธิจรรยาวตาร (พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, 2555) กล่าวถึงสาระสำคัญ คือ พระโพธิสัตว์อันเป็นบุคคลที่ได้ตั้งปณิธานและปลูกฝังโพธิจิตเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การตรัสรู้อันเป็นเป้าหมายสูงสุดด้วยการบำเพ็ญทาน มีความปรารถนาที่จะเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สมบัติ กุศลความดี ร่างกายตนเอง แม้กระทั่งชีวิต โดยจะให้ทานไปจนตลอดชีวิตของตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกทั้งหลาย โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ (โสรัจจ์ หงส์ลดารมณ์, 2550: 52) ทัศนคติของมหายาน พระโพธิสัตว์ที่ปรารถนาการบรรลุธรรม จำเป็นต้องบำเพ็ญปารมิตา

มี 6 ประการ คือ ทานปารมิตา ศีลปารมิตา กษานติปารมิตา วีริยปารมิตา ธยานปารมิตา (สมาธิ) และปรัชญาปารมิตา (ปัญญา) แต่บางแห่งจำแนกออกเป็น 10 ปารมิตา คือ ได้เพิ่มเติม อุปายปารมิตา ประณิธานปารมิตา พลปารมิ ตา และชญานปารมิตา (เสถียร โพธินันทะ, 2541: 6) แต่เมื่อย่อลงแล้วจะเหลือ 6 โดย ปายปารมิตา ประณิธาน ปารมิตา พลปารมิตา และชญานปารมิตา ที่เพิ่มเติมเข้ามาก็จัดเข้ามาไว้ในกลุ่มเดียวกับปรัชญาปารมิตา (ประพจน์ อัศวิรุฬหการ, 2523: 274-275) พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญทานปารมิตาเป็นลำดับแรก ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามหายาน กล่าวถึงการบำเพ็ญปารมิตามีทานปารมิตา เป็นต้น เป็นไปตามลำดับ 3 ประการ ดังนี้ (1) เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ที่เป็นเหตุ-ปัจจัย ของกันและกัน (2) จะบำเพ็ญทานปารมิตาก่อน เพราะเป็นปารมีที่ต่ำที่สุดของปารมี 6 ประการ (3) บำเพ็ญทานปารมีก่อน เพราะเป็นธรรมที่ทำได้ง่ายที่สุดของปารมี 6 ประการ (พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, 2564) จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามหายาน กำหนดลำดับการบำเพ็ญปารมิตาโดยกำหนดให้ทานปารมิตาเป็น ลำดับแรก เพราะเป็นธรรมที่หยาบและปฏิบัติได้ง่าย และมหายานได้แบ่งบารมีออกเป็น 3 ประเภท เช่นเดียวกับ เถรวาท ได้แก่ 1) บารมี คือ การสละทรัพย์สินภายนอกเป็นทาน 2) อุปบารมี คือ การสละบุตรภรรยาและอวัยวะ เลือดเนื้อเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 3) ปรมัตถบารมี คือ การสละชีวิตเป็นทาน คือ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม หรือเพื่อ รักษาชีวิตของผู้ที่มีประโยชน์ยิ่งใหญ่กว่า (พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, 2555)

การบำเพ็ญทานปารมิตาของพระโพธิสัตว์ จะประกอบไปด้วยปัญญาและกรุณาเสมอ การบำเพ็ญปารมิตาทั้ง 6 ประการนั้น ต้องประกอบด้วยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่หยั่งรู้ว่าทุกอย่างนั้นเป็นศูนยตา ดังที่ปรากฏ ในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรว่า โดยสรุปแล้ว ก็คือ การปฏิเสธความมีอยู่แห่งตัวตนหรือผู้รู้ และปฏิเสธความมีอยู่ แห่งสิ่งที่รู้ กล่าวคือ ปฏิเสธตนและของตนนั่นเอง (เสถียร โพธินันทะ, 2499: 3) ในวิมลเกียรตินิเทศสูตรยังได้ แสดงถึงการใช้ปัญญาของท่านวิมลเกียรติเพื่อแสดงธรรมเป็นทาน โดยการแกล้งป่วยเพื่อให้พระสาวกและพระ โพธิสัตว์มาเยี่ยม อันเป็นการสร้างสถานการณ์เพื่อให้เกิดการแสดงธรรม หรือแม้กระทั่งท่านได้เข้าไปยังสถานที่ ต่าง ๆ เช่น โรงสุรา ซ่องโสเภณี เพื่อแสดงธรรมโปรดสัตว์ทั้งหลายตามลักษณะนิสัยของแต่ละคน (เสถียร โพธินัน ทะ, 2552) กรุณาเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนการให้ทานของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ไม่ได้ให้ทานเพราะขัดเกลาตนเอง เป็นหลัก แต่เพราะมองเห็นความทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เหมือนเป็นความทุกข์ของพระโพธิสัตว์เอง และ ปรารถนาที่จะปลดเปลื้องทุกข์นั้นอย่างไม่มีประมาณ (พระศุภวัฒน์ สุขวฑฺฒโน, 2561: 87) การให้ทานใน มหายานไม่ใช่การกระทำที่มีกรุณาเป็นแรงผลักดัน แต่การให้ทาน คือ การแสดงออกที่เป็นรูปธรรมของความกรุณา เมื่อความกรุณาประกอบด้วยปัญญาแล้ว พระโพธิสัตว์จะตระหนักได้ว่าไม่มีตัวตน เมื่อไม่มีตน จึงไม่มีผู้รับ ไม่มีสาระในวัตถุที่ให้ การให้จึงเป็นเพียงแต่กิริยาตามธรรมชาติ เป็นอิสระ การให้ตามทัศนะนี้ ไม่ใช่การให้เพื่อไปถึงแต่เป็นการให้เพื่อการแสดงออกถึงสภาวะของพระโพธิสัตว์ เป็นการกระทำที่เป็นธรรมชาติเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้อื่นอย่างแท้จริง

การบำเพ็ญทานปารมิตามีจุดมุ่งหมาย มี 3 ประการ คือ (1) ทำลายความตระหนี่ (2) การให้ทานด้วยจิตใจที่ไม่แยกแยะสัตว์ทั้งหลาย ให้ทานโดยมีความปรารถนาว่า บุคคลใดต้องการในสิ่งใด ย่อมให้สิ่งนั้นแก่บุคคลนั้น (3) ยังสัตว์ให้แก่รอบ (บริบูรณ์) ด้วยทาน (พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, 2555) จะเห็นได้ว่า การให้ทานเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งจะช่วยสงเสริมความกรุณาอันเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระโพธิสัตว์ ลักษณะ

ของผู้บำเพ็ญทานปารมิตา ในลังกาวตารสูตรได้อธิบายถึงการบำเพ็ญ ทานปารมิตาต้อง ประกอบไปด้วยปัญญาและกรุณาควบคู่ไปด้วยเสมอ (เสถียร โพธินันทะ, 2499: 10) และในคัมภีร์โพธิจรรยาว ตารยังได้อธิบายลักษณะของทานปารมิตาอีกประการหนึ่ง คือ พระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญทานปารมิตามี อาศัย สติสัมปชัญญะระลึกถึงการบำเพ็ญทานแก่คนอื่นอย่างสม่ำเสมอ และอาศัยความระลึกนั้นทำทานปารมิตาให้ สมบูรณ์มากขึ้น (โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์. (2550: 61) เมื่อพิจารณาถึงการบำเพ็ญ และลักษณะของผู้บำเพ็ญทานปารมี จะเห็นได้ว่าการบำเพ็ญทานปารมีของ พระโพธิสัตว์ คือ การเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างแม้กระทั่งชีวิตของตน เพื่อการบูชาพระพุทธและบำเพ็ญประโยชน์ แก่สัตว์ทั้งหลาย ตามที่มีปรากฏอยู่มากในคัมภีร์โพธิจรรยาวตารในบทที่เกี่ยวกับโพธิจิต ได้แก่ บทที่ 1 (อานิสงส์ ของโพธิจิต) และบทที่ 3 (อธิษฐานโพธิจิต) และเป็นผู้มีจิตใจที่ประกอบไปด้วยสติสัมปชัญญะ ในการอบรมตน ของพระโพธิสัตว์ เพื่อระลึกถึงการบำเพ็ญทานแก่บุคคลอื่นอย่างสม่ำเสมอ อันเป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์ทำ ความคิดนั้นของตนให้สมบูรณ์ขึ้น โดยอาศัยปัญญาและกรุณาเป็นแรงขับเคลื่อน

ผู้เขียนสรุปได้ว่า ทาน หมายถึง การให้ เมื่อนำไปใช้กับพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติสูงสุดของมหายาน ทานจึงกลายเป็น ทานปารมิตา อันเป็นปารมีแรกที่พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญ จากทั้งหมด 6 ปารมี ได้แก่ ทานปารมิตา ศีลปารมิตา กษานติปารมิตา วีรยปารมิตา ธยานปารมิตา (สมาธิ) และปรัชญาปารมิตา (ปัญญา) แบ่งเป็น 3 ประเภท (1) บารมี (2) อุปบารมี (3) ปรมัตถบารมีการบำเพ็ญทานปารมี อาศัยสติสัมปชัญญะเพื่อคอยระลึกถึงการให้ทานแก่ผู้อื่นเสมออันเปรียบเสมือนรากฐานของการบำเพ็ญปารมีทั้งหมด และอาศัยปัญญาและกรุณาเพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนให้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานปารมิตาได้อย่างเป็นธรรมชาติ นับ ได้ว่าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่น สัตว์อื่น ไปจนกว่าพระโพธิสัตว์จะบรรลุธรรม ทานปารมิตามีความสำคัญต่อพระโพธิสัตว์ในการสร้างกรุณาให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น สัตว์อื่น อย่างไม่มีจำกัด เพราะทานปารมิตาช่วยส่งเสริมจิตใจของพระโพธิสัตว์ ให้คิดถึง คำนึงถึง ประโยชน์สุขของผู้อื่น สัตว์อื่น เป็น สำคัญ ถึงแม้ว่าทานปารมิตาจะเป็นธรรมที่บำเพ็ญได้ง่าย เป็นของหยาบ แต่ก็ไม่ควรละเลยการบริจาคทาน แม้ การบำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ จะก่อให้เกิดปัญญา แต่ทานปารมิตาก็มีความสำคัญที่ยิ่งใหญ่ และเป็นสภาวะตาม ธรรมชาติของพระโพธิสัตว์ดังที่ได้อธิบายมาแล้วนั้นเอง

4. การเปรียบเทียบทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

การสังคายนาครั้งที่ 2 เป็นจุดเปลี่ยนที่แยกพระพุทธศาสนาออกเป็น 2 นิกายใหญ่ ได้แก่ 1. เถรวาท คือ ฝ่ายที่คงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย และ 2. มหายาน คือ ฝ่ายที่ตีความพระธรรมวินัยให้สอดคล้องกับยุคสมัยและท้องถิ่น ซึ่งมีมุมมองที่ยืดหยุ่นมากกว่า ส่งผลให้มีแนวคิดที่ลดความสำคัญของพระอรหันต์ และพัฒนาแนวคิดบุคคลในอุดมคติ คือ พระโพธิสัตว์ อันเป็นผู้ที่ยอมเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏเพื่อบำเพ็ญบารมี และช่วยเหล่าสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ แต่เถรวาทยังคงไว้ซึ่งความหลุดพ้นของบุคคลธรรมดากลายเป็นพระอรหันต์ และพระโพธิสัตว์ที่ได้บำเพ็ญบารมีจนครบสมบูรณ์จะได้บรรลุอนุตรสัมโพธิญาณตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นอุดมคติสูงสุดยังคงอยู่ที่การดับกิเลส บรรลุเป็นพระอรหันต์ เข้าสู่นิพพานให้ได้ในปัจจุบันชาติ

1. การเปรียบเทียบด้านอุดมคติและแรงจูงใจ เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดเรื่องทานซึ่งเป็นธรรมะพื้นฐานที่ควรจะเหมือนกัน ความแตกต่างทางอุดมคตินี้จึง สะท้อนมาถึงการบำเพ็ญทานบารมี ให้พัฒนาไปในทิศทางที่

ต่างกัน เป็นความแตกต่างระหว่างมุมมองแบบ การ ปฏิบัติแบบมีแบบแผนของฝ่ายเถรวาท และการแสดงออกซึ่งสภาวะ (พุทธภาวะ) ของมหายาน เถรวาทให้ ความสำคัญกับจิต การให้ทานจึงเป็นแบบแผนที่สำคัญใน การขัดเกลาจิตใจ โดยลดความตระหนี่ สั่งสมจาคะ เพิ่มพูนบารมี ในขณะที่มหายานได้นำแนวคิด เรื่องศูนยตา (ปัญญา) มาใช้ในการยืนยันถึงความว่างเปล่าของตัว บุคคล สัตว์ สิ่งของ ล้วนไร้แก่นสาร ทุกสรรพสิ่งล้วนดำรงอยู่ได้เพราะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (อิทัปปัจจยตา) ดังนั้น การให้ทานในมหายาน จึงไม่ใช่เรื่องของจิตเพียงดวงเดียวที่ขัดเกลาจิตใจ การช่วยเหลือผู้อื่นก็ย่อมเท่ากับ ช่วยเหลือตนเอง

2. การเปรียบเทียบด้านพื้นฐานทางความคิด เถรวาทอาศัยกฎแห่งกรรมเป็นแรงขับเคลื่อนการบำเพ็ญทานบารมี การให้ทานจึงเป็นกุศลกรรมที่สร้าง ขึ้น (กรรม) เพื่อประโยชน์สุขของตนเองในภายภาคหน้า (มนุษย์สมบัติ, นิพพานสมบัติ) และเป็นปัจจัยให้บรรลุ เป็นพระอรหันต์ในที่สุด (นิพพานสมบัติ) และเถรวาทยังให้ความสำคัญกับเจตนาที่ให้ คือ ก่อนให้ทาน ขณะให้ ทาน หลังให้ทานเป็นสำคัญ ดูคล้ายกับว่า การให้ทานจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น แต่สุดท้ายยังคงมุ่งผลของการให้ ทานให้เกิดขึ้นแก่ผู้ให้ทานเป็นสำคัญ เส้นทางการหลุดพ้นของเถรวาทยังคงเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่มีความ ต้องการดับกิเลส บรรลุอรหันต์ ทานบารมีจึงทำหน้าที่เป็นแค่เครื่องมือที่นำพาข้ามไปถึงอีกฝั่ง คือ พระนิพพาน นั่นเอง มหายานอาศัยความกรุณา คือ จิตที่จะช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์ เป็นแรงขับเคลื่อนการบำเพ็ญทานปาร มิตา คุณค่าที่เกิดจากการให้ทานไม่ได้วัดจากผลที่จะเกิดขึ้นแก่ตน แต่วัดจากเจตนาและผลกระทบที่มีต่อสรรพ สัตว์ทั้งหลาย การบำเพ็ญทานปารมิตา มีเป้าหมายไม่ใช่เข้านิพพานโดยเร็ว แต่เป็นการบรรลุพุทธภาวะเพื่อ ช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์ให้ได้มากที่สุด ทานปารมิตาจึงไม่ใช่แค่เครื่องมือ แต่เป็นยานหรือพาหนะ ที่จะนำพา เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามไปถึงอีกฝั่ง คือ พระนิพพาน ไปพร้อมกัน ทั้ง 2 นิกาย นิยามคำว่า ทานบารมีกับทานปารมิตา มีความหมายเหมือนกัน คือ การให้ที่ช่วยนำพาข้าม ไปยังอีกฝั่ง (นิพพาน) ได้ เป็นการให้ทั้งหมดทุกสิ่งอย่าง ยกย่องการให้ธรรมทานเป็นเลิศกว่าวัตถุทาน และ อภัยทาน จึงมีประเภทการให้ที่ไม่แตกต่างกัน โดยใช้เกณฑ์การกระทำเพื่อคนอื่นเป็นเกณฑ์ คือ 3 ประเภท ได้แก่ (1) ทานปารมี การสละสิ่งของภายนอก (2) ทานอุปบารมี การสละอวัยวะ และ(3) ทานปรมัตถบารมี การสละ ชีวิต ถ้ากล่าวถึงหลักธรรมทานบารมีอย่างเดียว ไม่มีความต่างกันมาก แต่เมื่อกล่าวถึงการปฏิบัติจะมีมิติของอุดม คติ และโครงสร้างทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะในทางการปฏิบัติจะมีผู้ที่ถูกให้ฝ่ายเดียวไม่ได้ ต้องมีผู้รับ และในบริบททางสังคมประกอบด้วย

3. การเปรียบเทียบด้านโครงสร้างและบทบาททางสังคม ความแตกต่างทางอุดมคติและโครงสร้างทางสังคมของทั้ง 2 นิกาย ทำให้บทบาทระหว่างบรรพชิต และ ฆราวาส ในการบำเพ็ญทานบารมีมีความต่างกัน เพราะฝ่ายเถรวาทมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน คือ บรรพชิต มีหน้าที่ศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นของตน ส่วนฆราวาส มีหน้าที่เป็นผู้อุปถัมภ์โดย การให้อามิสทาน (ปัจจัย 4) แด่บรรพชิต บรรพชิตก็จะตอบแทนด้วยธรรมทาน (การแสดงธรรม) ดังนั้น การให้ ทานในบริบทนี้จึงเป็นการเชื่อมวัดและบ้านเป็นโครงสร้างหลักในการค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ การให้ ทานของฆราวาสจึงเป็นการสั่งสมบุญบารมีเป็นหลัก ตัวอย่างที่เห็นได้ในปัจจุบัน เช่น พิธีทอดกฐินในสังคมไทย (เถรวาท) ซึ่งเน้นการถวายทานแด่พระสงฆ์ฝ่ายมหายาน มีอุดมคติเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ที่พุทธบริษัททุกคนจะมีโพธิจิตอยู่ในตัวเอง ไม่ว่าจะเป็น บรรพชิตหรือฆราวาส ดังนั้น การบำเพ็ญทานปารมี บทบาทของฆราวาสในมหายาน ไม่ใช่เป็นแต่เพียงผู้อุปถัมภ์ แต่เป็นผู้

บำเพ็ญปารมีได้ โดยการให้ที่ประกอบด้วยปัญญารู้แจ้งในศูนยตา และการให้ทานที่ไร้ขอบเขต เพื่อมุ่งสู่ พุทธภาวะได้เช่นเดียวกับบรรพชิต ทำให้บทบาทระหว่างบรรพชิตกับฆราวาสมีความใกล้ชิดกันมากกว่าเถรวาท ตัวอย่างที่เห็นได้ในปัจจุบัน เช่น การดำเนินงานของมูลนิธิฉือจี้ในประเทศไทย (มหายาน) ที่เน้นการช่วยเหลือให้แก่ผู้ยากไร้ทุกคนโดยไม่เลือกว่าเป็นเชื้อชาติ ศาสนาไหน

4. บทวิเคราะห์ข้อถกเถียง “ตนเองก่อนท่าน” หรือ “ท่านก่อนตนเอง” ความแตกต่างของอุดมคติและโครงสร้างของทั้ง 2 นิกายนำไปสู่ข้อถกเถียงที่ว่า เถรวาทเน้นตนเองก่อน คนอื่น มหายานเน้นคนอื่นก่อนตนเอง การบำเพ็ญทานบารมีในเถรวาท วิเคราะห์ได้ ดังนี้ (1) การขัดเกลาตน ตน ในที่นี้มีความหมายว่า บ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นการจัดการกับต้นเหตุแห่งปัญหาอันได้แก่ กิเลสที่อยู่ภายในจิตใจของ ตน การจัดการปัญหาของตนให้เรียบร้อยก่อนที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เปรียบเสมือนครูต้องมีความรู้ก่อน จึงจะ สามารถสอน แนะนำเด็กนักเรียนได้ (2) ความกรุณา ถึงแม้ว่าเถรวาทจะไม่ได้ยกเรื่องของความกรุณาขึ้นมาเป็น หลัก ในการบำเพ็ญทานบารมีอย่างของมหายาน แต่ความกรุณาก็เป็นหลักสำคัญในการบำเพ็ญทานบารมี เช่นเดียวกับมหายาน เพราะการให้ทานที่ขาดความกรุณาจะไม่ก่อให้เกิดเป็นทานบารมีที่สมบูรณ์ (3) เกิด ประโยชน์แก่ส่วนรวม พระอรหันต์ที่บำเพ็ญบารมีจนครบสมบูรณ์แล้ว ทำกิจของตนให้เสร็จแล้ว ย่อมเป็นเนื้อนาบุญอันยิ่งในโลก ย่อมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้เข้ามาพึ่งพิง และศึกษาถึงแนวทางของการหลุด พ้น เป็นการทำประโยชน์ตนให้ถึงที่สุดเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ในมหายานที่ถูกมองว่าคนอื่นก่อนตนเอง ผู้เขียนวิเคราะห์ได้ ดังนี้ (1) การบำเพ็ญบารมี มีความจำเป็น ต่อการช่วยเหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย พระโพธิสัตว์จะไม่สามารถช่วยเหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายได้เลย ถ้าหากว่า ตนเองยังมีบารมีไม่เพียงพอ การบำเพ็ญบารมีทั้ง 6 ประการ ล้วนเป็นการพัฒนาตนเองเพื่อให้เข้าถึงพุทธภาวะ เพื่อให้สามารถช่วยเหล่าสรรพสัตว์ได้อย่างดีที่สุด (2) หัวใจของการให้ทาน คือ ปัญญา และความกรุณา พระ โพธิสัตว์ไม่ได้ให้ทานเพราะมีแค่ความกรุณาสงสารอย่างเลื่อนลอย แต่ต้องมีปัญญาควบคุม กำกับไปด้วยเสมอ เป็นปัญญาที่รู้แจ้งว่า ทั้งคนอื่นและตนเอง สิ่งของโดยพื้นฐานแล้วมีความเหมือนกัน คือ เป็นศูนยตาเหมือนกัน การให้ทานจึงไม่ใช่การเสียสละตนเองเพื่อคนอื่น แต่เป็นการกระทำเพื่อตนเองด้วย ตามหลักอิทัปปัจจยตาอัน เป็นความจริงสูงสุดของธรรมชาติที่ทุกอย่างล้วนอาศัยซึ่งกันและกัน

5. การวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยการบำเพ็ญทานบารมีของพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน สำหรับพระพุทธศาสนาเถรวาทมีจุดเด่น คือ การมีแบบแผนที่ชัดเจน มุ่งเน้นการขัดเกลาลดความ ตระหนี่ในจิตใจตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการที่สัดผลได้ในระดับปัจเจกบุคคล ส่วนจุดด้อย (ในมุมมองของมหายาน) อาจถูกมองว่าเน้นประโยชน์ตน (การหลุดพ้นเฉพาะตน) ก่อนประโยชน์ท่าน เพราะเมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์ แล้วถือว่า สิ้นสุดภารกิจการบำเพ็ญบารมีเพื่อการหลุดพ้นแล้ว แต่ท่านยังคงให้ทาน (โดยเฉพาะธรรมทาน) แต่ เป็นการให้ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ เป็นเพียงกิริยาของจิต ไม่ใชการสั่งสมบารมีเพื่อเป้าหมายใดอีกต่อไป ส่วน พระพุทธศาสนามหายานมีจุดเด่น คือ การเน้นความกรุณาต่อส่วนรวมอย่างไร้ขอบเขต และหลักศูนยตา ทำให้ การให้ทานเป็นการปฏิบัติเพื่อสังคมอย่างแท้จริง และจุดด้อย (ในมุมมองของเถรวาท) เป้าหมายในการช่วยเหลือ สรรพสัตว์ทั้งหมดนั้นกว้างเกินไปและดูไกลเกินจริง พระพุทธศาสนามหายานมีอุดมคติสูงสุด คือ การบำเพ็ญตน ในฐานะพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นการปฏิญาณตนที่จะไม่เข้าสู่นิพพานจนกว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หมดสิ้น ดังนั้น การบำเพ็ญทานบารมีจึงเป็นภารกิจที่ต้องดำเนินต่อไปอย่างไม่มีที่ไม่สิ้นสุด ตราบเท่าที่ยังมีสรรพสัตว์ให้ช่วยเหลือ จากการวิเคราะห์

ดังกล่าวผู้เขียนเห็นว่า เมื่อนำมาคิดวิเคราะห์ทำความเข้าใจแล้ว จะมองเห็นเป้าหมายที่ มีร่วมกันระหว่างทั้ง 2 นิกาย คือ การบำเพ็ญทานบารมีเพื่อเป็นการทำตนเองให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยบารมี และ ประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ ในขณะบำเพ็ญบารมีต้องมีทั้งปัญญา ความกรุณาควบคู่ไปด้วย และที่สำคัญที่สุด คือ การบรรลุธรรมและเป็นผู้นำทาง ให้แก่เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไปสู่อีกฟากฝั่งหนึ่ง ที่ไม่มีความ แก่ เจ็บ ตาย ความทุกข์ทั้งหลาย เข้าสู่นิพพานได้เหมือนกันทั้ง 2 นิกาย

5. สรุป

ทานบารมีในฝ่ายเถรวาท ทาน หมายถึง การให้ และยังเป็นจุดเริ่มต้นของการบำเพ็ญทานบารมี ทานบารมีไม่ใช่แค่การให้หรือการทำบุญโดยทั่วไป แต่เป็นการปฏิบัติที่มีโครงสร้างชัดเจน มีระดับของการให้ทาน อัน เป็นการปฏิบัติเพื่อทำลายความยึดมั่นถือมั่น ให้ความสำคัญของเจตนาที่ให้มากกว่าวัตถุ แนวคิดนี้ทำให้ทุกคน สามารถเข้าถึงการบำเพ็ญทานบารมีได้ ไม่ว่ารวยหรือจน ให้ความสำคัญกับทานบารมีที่มีอานิสงส์มาก เช่น ทาน อุปบารมีและทานปรมัตถบารมี ชี้ให้เห็นว่า จุดมุ่งหมายทางธรรมนั้นสำคัญกว่าชีวิตของตน การบำเพ็ญทานบารมีต้องมีปัญญากำกับเสมอ เพราะถ้าหากขาดปัญญา การให้ทานจะกลายเป็นการส่งเสริมความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา คือ ยึดมั่นในความดีของเรา เป็นเหตุให้ไม่สามารถนำไปสู่การลดอัตตาที่แท้จริงได้ การบำเพ็ญทานบารมีเพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ เพื่อความหลุดพ้น เพื่อการบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วจึงช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง ทานบารมีในฝ่ายมหายาน ทาน หมายถึง การให้ พุทธศาสนามหายานไม่ได้แยกปัญญาที่มีความละเอียด ลึกซึ้ง ออกจากการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การให้ทานถูกยกระดับขึ้นเป็นธรรมที่ช่วยขัดเกลาจิตใจ ผ่านทาง แนวคิดเรื่องศูนยตา การให้ทานจึงไม่ใช่การให้เพื่อสะสมบุญของตน แต่เป็นการให้เพื่อทำลายความตระหนี่ ความ ยึดมั่นถือมั่น และเพื่อประโยชน์สุขแก่สัตว์ทั้งหลาย โดยอาศัยความสมดุลของปัญญาและกรุณาเป็นแรงขับเคลื่อน กรุณาที่ปราศจากปัญญา การกลายเป็นการให้ที่ขาดความเข้าใจและอาจสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมา ส่วนปัญญาที่ขาด กรุณา ก็จะกลายเป็นความเย็นชาที่ไม่ใส่ใจในความทุกข์ของผู้อื่น การบำเพ็ญทานบารมีในเถรวาท ขับเคลื่อนด้วยคติความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม และมุ่งเน้นไปที่การขัด เกลาระดับปัจเจกบุคคล (ตนเองก่อนคนอื่น) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือนำไปสู่พระนิพพาน ในขณะที่การบำเพ็ญทาน บารมีในมหายานขับเคลื่อนด้วยปัญญาและความกรุณา โดยมองว่าการบำเพ็ญทานบารมีเป็นการแสดงออกถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกสิ่ง (ศูนยตา) การให้ทานแก่ผู้อื่นก็มีความหมายเท่ากับให้ตนเอง และทุกคน จะเข้าสู่พระนิพพานพร้อมกัน (คนอื่นก่อนตนเอง) แต่บทความวิชาการเรื่องนี้ได้สรุปว่า ทั้ง 2 นิกายมีเป้าหมาย ร่วมกันในการบำเพ็ญตนให้บริบูรณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม ดังนั้น ควรมองข้ามข้อถกเถียงเรื่อง ตนกับท่าน เพราะทั้ง 2 นิกาย มีเป้าหมายสูงสุดเป็นอันเดียวกัน การทำความเข้าใจเช่นนี้จะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่าง เถรวาทกับมหายาน

6. เอกสารอ้างอิง

ธนิต อยู่โพธิ์. (2511). *อุดมคติอันแตกต่างกันระหว่างพระพุทธศาสนาฝ่ายวิญญาณกับฝ่ายมหายานกับพระโพธิสัตว์และตรีกาย.* พระนคร: ศิวพร.

ประพจน์ อัศววิรุฬหการ. (2523). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน.* วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 17.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก. (10 พฤศจิกายน 2555). *มหายานลังกาวตารสูตร. สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2568,* จาก https://www.gonghoog.com/main/index.php/2012-11-10-06-51-10

พระมหาวิชาญ กำเนิดกลับ. (2549). *การศึกษาเชิงวิเคราห์ะคัมภีร์โพธิจรรยาวตาร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระศุภวัฒน์ สุขวฑฺฒโน (เกตุกระทึก). (2561). *ศึกษาวิเคราะห์โพธิสัตว์จริยาในคัมภีร์วิมลเกียรตินิทเทสสูตร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2531). *มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม 3.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสถียร โพธินันทะ. (2541). *ปรัชญามหายาน พิมพ์ครั้งที่ 4.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสถียร โพธินันทะ. (2552). *วิมลเกียรตินิรเทสสูตร พิมพ์ครั้งที่ 9.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสถียร โพธินันธะ. (2499). *วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

โสรัจจ์หงศ์ลดารมภ์. (2550). *วิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ (โพธิจรฺยาวตาร).* นนทบุรี: มูลนิธิพันดารา.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสต์. (2539). *พระพุทธศาสนามหายาน, พิมพ์ครั้งที่ 4.* กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.